

Az „Affektivitás a filozófiában” alap kutatás jellegét az adta, hogy filozófiai érzelemelmélet Magyarországon korábban alig volt jelen: Heller Ágnes érzelemelméleti monográfiája a hatvanas-hetvenes évekből, illetve a kutatás egyes résztvevőinek egy-egy munkája volt a kiindulópont. A kutatócsoport fő célkitűzése volt, hogy az utóbbi évek nemzetközi kutatásának eredményeire építve újraalapítsa ezt a fajta kutatást hazánkban, és pedig úgy, hogy elhozza a téma jeles külföldi szakértőit és közös konferenciákat szervez, közös publikációkat jelentet meg, miközben nem feledkezik meg a pszichológia új eredményeinek figyelembe vételéről sem, vagyis interdiszciplináris konferenciákat is szervez és ilyen jellegű publikációkat ad ki. Filozófiai oldalról ez egyrészt az érzelemfilozófia történeti szakaszainak elmélyült vizsgálatát, másrészt a különböző filozófiai irányzatok eltérő megközelítésmódjainak bemutatását, előnyös és hátrányos oldalainak mérlegelését jelentette.

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a kutatócsoport tagjai különféle módszertani eszközökkel és más-más irányból közelítették meg mind a történeti elméleteket, mind a tematikus problémákat. Munkáinkat részben az analitikus, részben a fenomenológiai nézőpont, részben ezek valamilyen ötvözése jellemezte, miközben – a kortárs érzelemfilozófia követelményeinek megfelelően – az empirikus tudományok eredményeit is figyelembe vettük.

1, Különös figyelmet szenteltünk a *történeti* megközelítéseknek. A történeti érzelemelméletek jelentőségét mutatja, hogy az utóbbi időben hangsúlyossá vált filozófiai elméletek neo-arisztotelianusnak, neo-sztoikusnak, illetve neo-karteziánusnak tekintik magukat. Így a kifejezetten történeti reflexióink e három irányzat mélyebb megértését igyekeztek elősegíteni. Arisztotelészt a *Nikomakhoszi etika* új fordítását épp e projekt munka közben befejező Simon Attila és Lautner Péter, a sztoikus gondolkodást a Berlinből érkezett Catherine Newmark, a karteziánus gondolkodást Boros Gábor és Gulyás Péter, részben *A lélek szenvedélyei* című mű közösen készített fordítása révén, részben Boros Gábor bevezető tanulmányában, részben Gulyás Péternek a hidegség szerepéről írott tanulmányában (ezek az írások eredetileg az *Érzelemfilozófia kulturális kontextusban* című, német-magyar együttműködésben megvalósult konferencián hangoztak el 2010 november 18-19-én, melynek nyitó előadását Christoph Demmerling (Marburg) tartotta, a mai német érzelemfilozófia egyik legfontosabb képviselője). A

kora újkor persze ennél nagyobb szerepet játszott mind az érzelemléleltudományban, mind az erre irányuló vizsgálódásainkban. Ezt egyfelől a finn, német, lengyel, román kollégákkal lebonyolított konferencia jelezte, melynek tárgya a korabeli filozófáló nők érzelemléleltudományja volt (2012 március 1-2.), másfelől a kanadai és francia kollégákkal közös konferencia a „törekvés” (*conatus*) fogalmáról, amely a 17. századi érzelemléleltudományok alapfogalma volt. E két konferencia írásaiból állt össze az utolsó publikációnk, amelynek megjelenése előkészületben van a *Világosság* következő, tematikus számaként (természetesen feltüntetjük majd az OTKA projektszámot). S végül a *különbség* című folyóiratban megjelent egy tematikus szám Pascal érzelemléleltudományjáról, amely a Francia Intézetben rendezett, francia s román kollégákkal közösen tartott konferencia anyagára épült.

A Kant-korszak és a német romantika és Goethe szerelemléleltudományjáról Szegeden, interdiszciplináris keretben, ezúttal germanistákkal közösen tartottunk konferenciát, melynek előadásai a *kellék* című folyóirat különszámaként jelentek meg.

Egyszerre történeti és interdiszciplináris a Kanadából érkezett Nagy Piroška írása, amely egyrészt a középkori érzelemléleltudományok néhány fontos vonását mutatja be, másrészt reflektál azokra a történelemléleltudományi kérdésekre, amelyek az érzelmek vizsgálatának beemeléséből fakadnak a történelemléleltudományi kutatásba. Bacsó Béla a történeti vizsgálódást – Rubens neo-sztóikus festményének elemzését Seneca haláláról – az esztétikai érzelemléleltudományra vonatkozó reflexióval kapcsolta össze.

A 20. század fejleményeire irányuló reflexió már nem számít olyan értelemben vett történeti kutatásnak, mint a korábbi korszakok feltárása. Olay Csaba és Ullmann Tamás Heideggerről írt tanulmányt, Pléh Csaba Sartre-ról, Rózsa Erzsébet pedig Heller Ágnes szenvedélyleleltudományáról.

Már eddig is esett szó az interdiszciplinaritásról, amelynek legfontosabb aspektusa az érzelemléleltudományban kétségkívül a filozófus-pszichológus együttműködés. Eredetileg, a 19. század végéig még egységes tudományként vizsgáldták, a 20. században azonban különváltak s mindketten számos aldiszciplinára bomlottak sajátos megközelítésmódokkal. A vállalásunkat e tekintetben túlteljesítettük: már 2009-ben, az MTA II. osztályának tudományünnepi rendezvénye olyan felolvasó ülés volt, amelyben Pléh Csaba személyében pszichológus

résztevője is volt, aki ráadásul Sartre-ról beszélt. A következő ilyen jellegű találkozóra „Érzelmek, kogníció, társadalom” címmel került sor a 2012-es tudományünnepi rendezvénysorozat keretében szintén az Akadémián, a Hunyady György szervezte, sokféle irányt képviselő pszichológus csoport tagjaival. A harmadik a „Reason(s) and love(s)” című workshop volt a torontói Ronald de Sousa részvételével. Ronald de Sousa a *Rationality of Emotions* című klasszikus mű szerzője, a Cambridge UP számára készülő, *Reasons of Love* című kötetének fő gondolatmenetét adta elő körünkben, melyhez pszichológus és filozófus kommentárok és saját kontribúciók csatlakoztak. Végül a negyedikre „Elbeszélt érzelmek – filozófiai és pszichológiai perspektívák” címmel került sor 2013-ban. E két utóbbi színhelye az ELTE BTK Filozófiai Intézete volt. Ezeknek a konferenciáknak az anyaga jórészt meg is jelent a különböző kiadványainkban illetve külön publikációinkban. Talán nem túlzás, ha nagy jelentőséget tulajdonítok ennek az együttműködésnek, mert noha nyilvánvalóak az egyes megközelítésmódok közötti különbségek, olykor ellentétek, mégis alapvető fontosságú a kutatómunka szempontjából, hogy lássuk, s megpróbáljuk érteni egymás gondolkodásmódját. Ezt emelte ki Pléh Csaba is a *Szerelem, szenvedély, narrációk* című kötetéről a *Magyar Pszichológiai Szemlében* megjelent recenziójában is.

Ezt lehet elmondani rövid összefoglalásként a kutatócsoport teljesen általános, kettős feladatának teljesítéséről: az érzelmek és az azokkal összefüggő—etikai, episztemológiai, pszichológiai, stb.—kérdések vizsgálatáról a filozófiatörténetben, valamint tematikus kérdések felvetéséről és megválaszolásukra irányuló kísérletekről.

Ami az egyes kutatók konkrét vállalásait illeti, a témavezető, Boros Gábor egyrészt áttekintő munka elkészítését ígerte a filozófia története során keletkezett érzelemelméletekről, másrészt egy sajátos érzelem, a szeretet elemzésének alakulását kívánta vizsgálni Platóntól napjainkig. Az első ígértet ebben a formában nem teljesült, elsősorban azért nem, mert az egyes korszakok specialistái írtak a saját korszakukról szóló írásokat, s így nem volt szükség egy ilyen jellegű nagyobb áttekintésre. E helyett számos tanulmányt írt a saját szűkebb korszakáról, s gondozott kiadásban megjelentette a Gulyás Péterrel közösen készített új fordítást Descartes: *A lélek szenvedélyei* című művéből, amely az egész újkori érzelemfilozófia

egyik alapműve. Ez a fordítás nem szerepelt a vállalások között. A második ígéret annál inkább teljesült *A szeretet/szerelem filozófiája* című kötet formájában, amelyről máris született két, igen elismerő recenzió a *Bukszban* (Radnóti Sándor) illetve a *különbségben* (Bessenyei Mária), továbbá van egy írásos nyilatkozat a Königshausen & Neumann kiadótól, hogy készek megjelentetni a kötet német fordítását, valamint tárgyalások folynak egy rövidített változat kínai nyelvű megjelentetéséről a Shanghai-i Fudan Egyetem kiadójánál.

A pályázat másik szenior kutatója, Lautner Péter előadásaiban és tanulmányaiban – vállalásának megfelelően – az arisztotelészi s a sztoikus értelemfelfogást vetette össze későbbi elgondolásokkal, saját korunk értelemfilozófiai elméleteivel.

Szalai Judit szintén a vállalásával összhangban vizsgálta az értelemekkel kapcsolatos alapkérdéseket az analitikus filozófia nézőpontjából, az értelem és a megismerés viszonyát, az értelem fajtáit, valamint a mentális életben betöltött szerepüket, s ezen a szálon meg is jelentette monográfiáját a kortárs angolszász filozófiai értelemfelfogásokról.

Szántó Veronika időközben külföldön volt ösztöndíjas, majd ott kapott állást is, a tervezettnél kisebb mértékben vett részt a munkában, hasonlóan Farkas Katalinhoz, aki a CEU vezető posztjainak betöltése miatt nem tudott aktívan részt venni a munkában. Ullmann Tamás részben Kantra, Heideggerre, részben a tudattalan értelem „logikájára” összpontosította vizsgálódásait. Gyenge Zoltán a romantika filozófiai értelemfelfogását vizsgálta, ő volt a szegedi konferenciánk fő szervezője. Olay Csaba a huszadik századi kontinentális értelemfelfogásokkal foglalkozott, elsősorban Dilthey, Husserl és Heidegger munkáival.

Az eredetileg tervezett résztvevők mellett még számosan vettek részt a projekt különböző munkálataiban, s ez a névsor is azt jelzi, hogy többé-kevésbé sikerült meggyőzni a hazai tudományos gondolkodást az értelemfilozófiai kutatások szükségességéről: Bacsó Béla, Bálint Katalin, Berán Eszter, Bodor Péter, Eric Brown, Horváth Géza, Kovács András Bálint, Eva Laquieze-Waniek, Mitnyán Lajos, Nagy Piroska, Papp-Zipernovszky Orsolya, Pléh Csaba, Pólya Tibor, Rózsa Erzsébet, Ruzsa Ferenc, Sajó Sándor, Unoka Zsolt, Varga Katalin, Weiss János.

A projekt keretében félállású alkalmazásban volt kezdetben Szalai Judit, majd miután állást kapott, Mesterházi Miklós vette át a helyét, aki Kolnai Aurél és Max Scheler érzelemlélektani írásait fordította, s az ő helyét végül Farkas Henrik vette át, aki részben az ELTE-konferenciákat szervezte, részben a 20. századi francia fenomenológia érzelemlélektaniával foglalkozott, részben a *Világosságban* megjelentetendő tanulmány- és forrásgyűjtemény összeállítását, szerkesztését s több írás fordítását végezte.

Vállalásunkban az emócióelméletek történetét bemutató szöveggyűjteményt is jeleztünk, ám végül úgy találtuk, nem lenne célravezető kiadni egy olyan sztetend válogatáskötetet, amely angolul több verzióban is rendelkezésre áll elérhető kiadásokban. E helyett úgy láttuk helyénvalónak, hogy Kolnai Aurél három nagyobb terjedelmű, eredetileg németül írt értekezésének fordítását adjuk, melyben az ún. „realista fenomenológia” háttéré előtt három nagyhatású negatív érzelemlélektani, az undorról, a gőgről s a gyűlöletről ad számot. Mind a realista fenomenológia, mind a negatív érzelmelek elhanyagolt területnek számítanak, ezért többszörösen is indokoltnak tűnt e szövegek megjelentetése, kiegészítve a realista fenomenológia egyik fontos érzelemlélektani szövegének, Max Scheler *Ordo amoris* című írásának fordításával, továbbá Bacsó Béla és Boros Gábor értelmező tanulmányával. Robert Solomon *The Passions* című kötetének munkatervünkben szereplő fordítása helyébe is egy másik kötet lépett. Ennek oka az, hogy Solomon kötete 1976-ban jelent meg, erősen kognitivisták megközelítést adva s kihívást jelentve a szenvedélyek „elszenvedésként” való hagyományos értelmezésével szemben, s noha megvannak a maga érdemei, még nem biztos, hogy igazán klasszikus lélektani szöveggé kanonizálódik. Ezért véltük helyesebbnek egy olyan kötetet megjelentetni, amely egyrészt bemutatja a kortárs érzelemlélektan interdiszciplinaritását, másrészt ma érvényesnek tekinthető eredményekre koncentrál. Ezért helyeztünk nagyobb hangsúlyt az interdiszciplinaritásra annál, amit a munkatervünk javasolt, s jelentettük meg a *Szenvedély, szerelem, narrációk* című gyűjteményt, amely teljesebb s autentikusabb képet ad az érzelemlélektan mai állásáról, mint amelyet a Solomon-kötet adott volna.

Terveztünk egy záró konferenciát is, amely a feszített ütemű könyvkiadási projektek megvalósítása közben elmaradt. Ennek helyébe záró könyvbemutató lépett Farkas Henrik szervezésében, amelyet az ELTE BTK

Gombocz-termében tartottunk. Pléh Csaba mutatta be a *Szerelem, szenvedély, narrációk* kötetet, Radnóti Sándor a témavezető könyvét a szeretet/szerelem filozófiájáról, Varga Péter András pedig a Kolnai-Scheler kötetet (*Szeretet és gyűlölet, undor és gőg*). Legvégső záróakkordunk, a projekt betetőzése bizonyos értelemben Ryoszuke Ohashi kyotói professzor emeritus előadása volt a *compassio* fenomenológiájáról, amelyben összekapcsolta a buddhizmus egyik alapkategóriáját a japán No-színházzal, az európai fenomenológiával s zenekultúrával.